

**MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA PEDAGOGIK
JARAYONLARNI TASHKIL ETISH SOHASIDAGI XORIJ
TAJRIBALARI**

Umarova Mexriniso Sherali Qizi

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

***Annotasiya:** Maqolada bugungi kunda jamiyatimizda kata etibor qaratilayotgan maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonlarni tashkil etish sohasidagi xorij tajribalari va ularning xususiyatlari haqida fikir mulohazalar yuritilgin.*

***Kalit so'zlar:** kompetentlik, shaxs amaliy faoliyati, pedagog shaxsi, maktabgacha ta'lim va pedagogik kadrlarni tayyorlash tizimi, tarbiyaviy munosabatlar, ta'lim-tarbiya, professionallik.*

Dunyoning ko'pgina davlatlarida maktabgacha ta'lim yagona ta'lim-tarbiya tizimining dastlabki bo'g'ini hisoblanadi. Mazkur tizimga mahalliy hokimiyat organlari, sanoat va qishloq xo'jaligi korxonalari, diniy va jamoat tashkilotlari, jismoniy shaxslar tomonidan e'tibor ko'rsatiladi. Odatda, ko'pgina davlatlarda statsionar va mavsumiy yasli, ish vaqtidavomiyligi turlicha bo'lgan MTM, boshlang'ich sinflarda maktabgacha bo'limlar, onalar maktablari, maydonchalar faoliyat yuritadi. Tarbiyaviy ishlarning maqsadi bolalarning barkamol rivojlanishi, ularda ijtimoiy hayot malakalarini shakllantirish hisoblanib, bu ishlar ta'lim va tarbiya dasturlari asosida amalga oshiriladi. Barcha davlatlarda pedagogik xodimlarni tayyorlash tizimi mavjud (kurslar, o'rta maxsus, oliy ta'lim muassasalari). Maktabgacha ta'limning har bir milliy tizimi o'ziga xos bo'lgan tajribalarga egadir.

Shu jihatdan xorijiy davlatlarda tashkil etilgan maktabgacha ta'lim tizimi tajribalari tadqiqot doirasida o'rganildi va tahlil qilindi.

Bolgariyada davlat maktabgacha ta'lim tizimi Ikkinchi Jahon urushidan so'ng shakllantirilgan edi. Unga MTMLar (yarim kunlik, yillik, mavsumiy, sutkalik), yasli, kunduzgi va yarimkunlik yasli-bog'chalar (maktablar qoshidagi MTMLar) taalluqli. Maktabgacha yosh davridagi bolalarni tarbiyalashning davlat dasturi mavjud bo'lib, MTMLarga deyarli barcha bolalar jalb etilgan. Maktabgacha muassasalarda jismoniy tarbiyaga alohida e'tibor qaratiladi (sport bayramlari, suzish, chiniqtirish).

Bolgariya davlatining maktabgacha ta'lim tizimiga quyidagilar xos:

maktabgacha muassasalarining keng tarmoqlari, ularda loyihalar vaqurish ishlarining maxsus me'yorlarining mavjudligi;

davlat maktabgacha ta'lim va pedagogik kadrlarni tayyorlash tizimining mavjudligi;

maktabgacha tarbiyaning xalq ta'limi tizimining qismi, uning dastlabki bo'g'ini sifatida tan olinganligi;

maktabgacha ta'lim muassasalarda bolalarni tarbiyalash davlat dasturining amal qilishi kabilar.

Zamonaviy bosqichda butun xalq ta'limi tizimi va shu jumladan davlat maktabgacha ta'lim muassasalarining islohotlari davom etmoqda.

Uzoq vaqt davomida Buyuk Britaniyada kam ta'minlangan oilalar farzandlari uchun davlat nazoratidagi muassasalar faoliyat yuritgan.

Hozirgi vaqtda ular zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalari sifatida, bolalar tarbiyasiga differensiallashgan yondashuvni ta'minlamoqda. Maktabgacha tarbiya tizimining shakllanishi va rivojlanishi M.Montessori, G.SHteyner, J.Piaje, Dj.Bruner g'oyalari ta'sirida yuz bergan.

Mamlakatda barcha bolalarni 5 yoshdan qabul qilinadigan maktab ta'limiga tayyorlash uchun maktabgacha muassasalar etarli emas. Ularning asosiy turlari davlat va xususiy yaslilari, yasli maktablar, yasli sinflar, o'yin klublari, ona va bola klublari, "imkoniyatlar" guruhlari hisoblanadi. Ish mazmuniga ko'ra ularni uch guruhga birlashtirish mumkin:

bolalar parvarishini ta'minlaydigan kunduzgi yaslilar;

bolalarni aqliy rivojlantirish, maktabga tayyorlash muassasalari sifatidagi yasli sinflar va maktablar;

o‘yin guruhlari, ona va bola klublari, “imkoniyatlar” guruhlari.

Mintaqaviy kunduzgi yaslilarini bir necha oylikdan 4-5 yoshgacha davrdagi bolalar uchun mahalliy hokimiyat organlari ochadilar. Ular yil davomida soat 8 dan 18 ga qadar ishlaydilar va kam daromadli ota-ona farzandlari uchun mo‘ljallangan.

Xususiy kunduzgi yaslilarni turli jismoniy shaxslar, tashkilotlar, xayriya jamiyatlari, diniy tashkilotlar va shu kabilar tashkil etadilar. Bular cherkov-jamoatchilik kunduzgi yaslilari; fabrikalar, kompaniyalar, korporatsiyalar, banklar tomonidan o‘z ishchilarining farzandlari uchun ochilgan yaslilar; tijorat yaslilari; kooperativ yaslilar; ilmiy-tadqiqot markazlari qoshidagi psixologik-pedagogik sohadagi yaslilar hisoblanadi. Ularning maqsadi kichik yoshdagi farzandi bo‘lgan onalar uchun kuniga bir necha soat bo‘sh vaqtni ta‘minlashdan iborat.

Mamlakatda ko‘pgina xususiy tarbiyachilar bo‘lib, ular ota-onalarning ixtiyoriga ko‘ra ish kuni davomida tug‘ilganidan 5 yoshgacha bo‘lgan bolalar bilan ishlaydilar.

Ayniqsa, 3-5 yoshdagi bolalar uchun bepul mintaqaviy yasli maktablari va sinflari keng ommalashgan. Yasli markazlari, o‘ziga xos tarzda birlashgan kunduzgi va yasli maktablari bo‘lib, ular o‘z afzalliklariga egadirlar, ammo ularning soni oz. Boshlang‘ich maktablarda ko‘pincha yasli markazlari tashkil etilib, ular bolalarning aqliy, jismoniy, ma‘naviy, estetik rivojlanishlari, ularning individualliklarini shakllantirish bilan shug‘ullanadilar. Mazkur yasli markazlarni ota-onalar tashkil qiladilar. Odatda, yasli markazlari bolalarni har tomonlama barkamol rivojlanishining oliy darajasi bilan ta‘minlaydilar.

O‘yinli guruhlar maktabgacha muassasalarning eng keng tarqalgan turi hisoblanadi, ular maktabgacha o‘yinlar guruhi Assotsiatsiyasida birlashadilar. Ular qisman davlat byudjetidan, hayriya xissasi hamda ko‘proq bolalarning ota-onalari tomonidan moliyalashtiriladilar. Ularda 2-3 yosh oralig‘idagi bolalarning

70 foizigacha miqdori tarbiyalanadilar. Guruhlarda 6 nafardan 40 nafargacha bolalar tarbiyalanadilar, mazkur guruhlar haftada 2-5 kungacha 2-3 soat davomida ishlaydilar. O‘yinli guruhlar rahbarlari maxsus psixologik-pedagogik tayyorgarlikka ega bo‘lishlari shart (ko‘pincha bular guruh tarbiyalanuvchilarining onalari bo‘ladilar).

Shifoxona o‘yinli guruhlari davolanishda bo‘lgan bolalarning tarbiyalanishlari uchun mo‘ljallangan. “Imkoniyat guruhlari” rivojlanishida alohida ehtiyojga ega bo‘lgan bolalarni tarbiyalash maqsadida tashkil etiladilar. Mazkur guruhlar o‘yinli guruhlar kabi faoliyat yuritadilar, ammo guruhlardagi bolalar soni ozchilikni tashkil etadi. Mashg‘ulotlarda maxsus o‘yinli va o‘quv materiallaridan foydalaniladi.

Onalar va bolalar klublarida bolalarning guruhdagi tarbiyalanish vaqtlarida onalarning albatta qatnashishlari zarurligini nazarda tutadi hamda guruhlarning ishlari o‘yinli guruhlar ishidan deyarli farqlanmaydi.

Ingliz xalq ta’limi tizimi boshlang‘ich maktablarga uch-to‘rt yoshdagi bolalarning qabul qilinishiga ijozat berishi sababli, ta’lim organlari besh yoshli bolalar uchun ham tayyorlov sinflari (guruhlari)ni tashkil etadilar.

Maktabgacha ta’lim muassasalar va dasturlarning xilma-xilligi Buyuk Britaniyaning maktabgacha tarbiya konsepsiyasining o‘ziga xosligini aks ettiradi: bola atrof-muhitni idrok etadigan faol sub’ekt hisoblanadi. Shu sababli tarbiyaning maqsadi bolaning individualligini tarbiyalash, turli faoliyat turlarini egallashda uning mustaqilligini ta’minlash hisoblanadi. Bolalarning ta’lim-tarbiyasi dasturlari bola shaxsini yaxlit tasavvur qila olishga yo‘naltirilgan bo‘lib, ta’lim olishga motivli omillardan foydalanish, tashabbuskorlikni rivojlantirishga yo‘naltiriladi. Maktabgacha ta’lim muassasalarda bir katta insonga 3 nafardan ko‘p bo‘lmagan go‘daklar hamda 3-5 yoshgacha bo‘lgan 5 nafargacha bolalar to‘g‘ri keladi. Maktabgacha ta’lim muassasasiga bolaning moslashishini osonlashtirish uchun dastlabki kunlarda bola o‘z onasi bilan birgalikda bo‘ladi.

Daniyadagi eng keng tarqalgan ommaviy maktabgacha ta’lim muassasalarining turlari kunduzgi yaslilar, MTMLar, yasli-MTMLar, o‘yin

maydonlari va ruhiy, jismoniy rivojlanishida alohida ehtiyojli bolalarning tarbiyalanishi hamda davolanishi, ularga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatilishi, nuqsonlarni korreksiyalash uchun mo'ljallangan sutkalik maktabgacha ta'lim muassasalar hisoblanadi. Pedagogik xodimlar psixologiya, fiziologiya, pedagogika yo'nalishidagi uch yillik tayyorgarlikdan o'tadilar. Daniyaning bolalar maktabgacha ta'lim muassasalarining har besh nafardan bir ishchisi erkak kishi hisoblanadi. Daniyada Xalqaro Montessori-assotsiatsiyasi markazi joylashgan.

Xitoyda maktabgacha ta'lim muassasalari juda katta, ya'ni 270 nafar tarbiyalanuvchi hamda 60 nafar pedagog va xizmat ko'rsatuvchi ishchilar.

Asosan kunduzgi vaqtga mo'ljallangan guruhlarda 25-26 nafar bolalar tarbiyalanadilar, maktabgacha muassasalarning 5 foiz guruhlari – sutkalik bo'lib, ulardan ota-onalar bolalarni chorshanba va shanba kunlari uylariga olib ketadilar. Tarbiyachilar va ularning yordamchilari turli yoshda bo'lishlari, bolalarning xulqlarini aniq tashkillashtirishni bilishlari, ularning ko'p vaqtga bo'sh qolishlariga yo'l qo'ymasliklari, tartib-intizomga odatlantirish, jazolashni qo'llamaslik va jamoa hayotiga bo'lgan ko'nikmalarni hosil qilish, mehnatsevarlik, qat'iyatlilik, ota-onalar, tarbiyachilar va Vatan oldidagi mas'uliyatni tarbiyalashlari lozim. Vatanparvarlik hissini tarbiyalash o'quv-tarbiya jarayonining asosi hisoblanadi. Musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirishga alohida e'tiborqaratiladi.

Germaniyada jamoat maktabgacha tarbiya an'analari eng qadimiylardan biri hisoblanadi. 1957 yildan boshlab MTMlardagi tarbiyaning ixtiyoriyligi to'g'risidagi qonun amal qiladi, ularning 20 foizini davlat ta'minlaydi, 80 foizi cherkovlarga, kasaba uyushmalari, nemis Qizil yarim oy jamiyati, yoshlar xizmati va boshqa hayriya tashkilotlariga tegishli. Ota- onalar bolalar ta'minotining 50 foizini to'laydilar, boshqa harajatlarni maktabgacha ta'lim muassasasining egasi qoplaydi.

Germaniyada maktabgacha ta'lim muassasalarining quyidagi turlari mavjud: 3-6 yoshli bolalarga mo'ljallangan to'liq kunlik va yarim kunlik

MTMLar; bir guruhli maktabgacha muassasalar (ko'proq katta maktabgacha yoshdagi bolalar uchun); maktablar qoshidagi guruhlar (besh yoshdagi bolalar uchun); besh yoshdagi bolalarning ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanuvchi umumta'lim maktablarining tayyorlov sinflari; 3-6 yoshdagi sog'lom bolalar uchun sutkalik internatlar; salomatligi va rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar uchun internatlar; onalar markazlari. Unda onalar o'z farzandlari bilan birgalikda qiziqarli va foydali faoliyat bilan shug'ullanadilar, bir-birlari va pedagogika va psixologiya sohasidagi mutaxassislar bilan muloqot qiladilar.

Bepul MTMLarning keng tarqalgan turi – shteyner MTMLari va Montessori MTMLari hisoblanadi. Ochiq MTMLar maktabgacha ta'limning vaziyatga yo'naltirilgan konsepsiyasi asosida tashkil etilgan, unga quyidagilar xos: bolalar ishtirokida ochiq rejalashtirish; haqiqiy hayotiy aloqalar asosidagi ta'lim; o'yin va ta'limning yaxlitligi; hayot va faoliyatning yosh davrlariga mos ravishda tashkil etilishi; jamoatchilik bilan aloqalar; ota-onalar va maktabgacha ta'lim muassasasining hamkorligi. Tarbiyachi tizimli va davomli kuzatuv, pedagogik faoliyat natijalarini tahlil qilish, prognozlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Polshada maktabgacha tarbiya tizimini MTMLar, to'liq kunlik (shaharda) va yarim kunlik (qishloq joylarda) yasli-MTMLar tashkil etadi. SHuningdek, ikki haftalik sutkalik yasli-MTMLar hamda ko'p qavatli uylarda joylashgan, oilaviy tipdagi vaqtinchalik kichik MTMLar faoliyat ko'rsatadi.

AQSH. Amerika maktabgacha tarbiya tizimining rivojlanishiga «Xad Start» (1965) dasturining amalga oshirilishi ta'sir ko'rsatdi, undamaktabgacha muassasalarni yaratish uchun mablag' ajratilishini ko'paytirish ko'zda tutildi (avvalo kam ta'minlangan oila farzandlari uchun). Agar 1965 yilda 3-4 yoshli bolalarning 10 foizi MTMLarga qatnashgan bo'lsalar, 1985 yilda – 40%, 5-6 yoshli bolalar esa – 96 foizni tashkil qildi.

Hozirgi vaqtda AQSHda maktabgacha ta'lim muassasalarga qatnash maktabga tayyorlov uchun odatiy hisoblanadi. Oilalarning ehtiyojlari turli-tuman maktabgacha ta'lim muassasalari tiplarining shakllanishigasabab bo'ldi:

maktablar qoshidagi 4-5 yoshli bolalar guruhlari. Mazkur davlat MTMLari tongda 2-3 soat ishlaydilar va avvalo bolaning aqliy rivojlanishi to'g'risida qayg'uradilar; kichik yosh davridagi bolalar uchun maktab-yaslilar (3 yoshdan). Ulardan ayrimlari rivojlantiruvchi dasturlar asosida ilmiy markazlari va pedagogik kollejlarda faoliyat yuritadi; - xususiy markazlar asosan korxonalar va tashkilotlar qoshida ishchi va xizmatchilarning farzandlari uchun kun davomida ishlaydilar.

Finlyandiya davlat maktabgacha tarbiya tizimi oila bilan yaqin aloqada amalga oshiriladi. 3 yoshgacha bo'lgan bolalarning har 3 nafardan biri va maktabgacha yoshdagi bolalarning (maktabdan 1 yil avval) deyarli barchasi maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyalanadilar. Ota-onalar maktabgacha muassasalarida bevosita ishtirok etish bo'yicha keng imkoniyatlarga egalar. Guruhlardagi bolalar soni qat'iy cheklangan: 1 yoshgacha davrdagilar – 6 nafardan ortiq bo'lmagan. 1 yoshdan 2 yoshgacha qadar – 12 nafardan ko'p bo'lmagan, 3 yoshdan so'ng – 20 nafardan ortiq bo'lmagan tarbiyalanuvchilar.

Pedagogik xodimlarning ish tartibi kunduzi bolalar bilan barcha tarbiyachilar va enagalar ishlashi asosida tashkil qilingan. Harbiy ruhdagi o'yinchoqlar sotilishi ta'qiqlangan. Tarbiyaviy ishlarda bayramlarning o'tkazilishiga katta ahamiyat beriladi: BMT kuni, Finlyandiyaning mustaqillik kuni, Otalar kuni, Onalar kuni, Rojdestvo, fin tili, «Kalevali» kuni (karelsk – fin milliy eposi). Tarbiyachilik faoliyatiga maxsus oliy ma'lumotli shaxslarga ruxsat etiladi.

Maktabgacha tarbiyaning umumiy maqsadi zamonaviy jamiyatda yashash uchun zarur bo'lgan malakalarni shakllantirishda muhim hisoblangan jismoniy, ijtimoiy, xulq-atvor va aqliy ko'nikmalarni rivojlantirish hisoblanadi. Nafaqat bilim orttirish, balki bolalar tashabbuskorligini rivojlantirish, ijtimoiy kompetensiyani tarbiyalashga katta ahamiyat beriladi.

Maktabgacha muassasalarning faoliyati bolani jamoatchilik hayotiga jalb etish, turli faoliyat turlarini rivojlantirish, bilim olishgaintilish, boshqa bolalar bilan munosabatlar o'rnatishga yo'naltirilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalar tegishli ko'nikma, malakalarni egallashlari, aqliy va nutq rivojlanishining muayyan darajasiga erishishlari, rasm chizish va tasviriy san'atning boshqa turlarini egallashlari lozim. Tarbiyachining roli rivojlantirish yo'nalishida, rivojlantiruvchi muhitni yaratish, bolalar xulqi va psixologiyasini o'rganish, ularning bo'sh vaqtlarini tashkil etishdan iborat. Kichik yoshdagi bolalar tarbiyasining maqsadi o'yinli faoliyatni, sezgi organlarini, motorikani rivojlantirish hisoblanadi. 4-5 yoshdagi bolalar bilan ishlashda sensor tarbiya murakkablashtiriladi, buning uchun turli xildagi qo'l mehnatidan foydalaniladi (gazlamaga, shishaga rasm chizish, sahna uchun bezaklar tayyorlash va boshqalar). Mashg'ulotlar jadvalida ko'p vaqt jismoniy tarbiya, musiqaga ajratiladi. 5 yoshdan katta bolalar ular uchun majburiy bo'lgan o'qish, yozish, grafika, matematika bo'yicha mashg'ulotlarda maktab ta'limiga tayyorlanadilar, ammo ularni o'tkazish tartibi bolaning erkin tanlovi asosida belgilanadi.

Shvetsariyaning maktabgacha ta'lim muassasalari (yoki bolalar maktablari) 4-6 yoshli bolalarning tarbiyasi uchun mo'ljallangan. Davlat MTMLaridan tashqari ko'pgina xususiy MTMLar mavjud, ular haftada besh kun davomida kuniga bir necha soat ishlaydilar va ko'proq bir qavatli hamda sayr qilish va jismoniy tarbiya uchun maydonchalari bo'lgan binolarda joylashadilar. Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasining tarixan ikki konsepsiyasi yuzaga kelgan: mamlakatning nemislar joylashgan hududidagi konsepsiya F.Frebel g'oyalariga, roman qismida – jeneva yo'nalishiga (E.Klapared, A.Ferer, Je.Piaje) hamda «Montessori» tipiga asoslangan. Shvetsiya maktabgacha ta'lim muassasalari yaxshi jihozlangan, ularda mashg'ulotlar va mustaqil shug'ullanish uchun didaktik, o'yinli materiallar juda ko'p. Doimiy ravishda maktabgacha ta'lim muassasasi va boshlang'ichmaktabning o'zaro hamkorligi yo'llari izlanadi, bolalarni maktabga tayyorlash uchun "MTM-maktab" majmualari tashkil etiladi.

Yaponiyaning tarbiya tizimi layoqatlarni barvaqt aniqlash va qobiliyatlarni tabiiy rivojlantirishga yo'naltirilgan. MTMLardagi guruhlarda bolalar soni ko'pchilikni tashkil etadi – guruhda o'rtacha 40 nafardan. Tarbiya

muhi ehtiyotkorona, did bilan tashkil etilgan. Bolalar xonada qulaylik va goʻzallik yaratishda ishtirok etadilar: ular gullarnioʻstiradilar, loyihalashtiradilar, panno va gobelenlar tayyorlaydilar va shu kabilar. Bolalarning tasviriy faoliyatda ishtirok etishlari majburiy hisoblanadi, chunki yaponlarning fikrlariga koʻra, qoʻl bilan yaralgan goʻzallik insonni borliqni idrok etishidagi goʻzallikni falsafiy tushunishiga sabab boʻladi. Pedagoglarning vazifasi bolalarni muloqot qilish, gʻamxoʻrlik koʻrsatishga oʻrgatish, har bir bola qulaylik, teng huquqlilikni his qilishi, guruh esa doʻstlik va hamkorlik asosida rivojlanishini taʼminlashdan iborat. Pedagog bolalarga tanbeh bermaydi. Tarbiyaning asosi yapon xalqining milliy qadriyatlari hisoblanadi, bu hatto individual ovqatlanishni tashkil etish bilan ham bogʻliq. Taʼkidlanishicha, insonning taqdiri uning iqtidoridan koʻra, uning sabri, ishlash qobiliyati, qatʼiyatliligi, tirishqoqligiga bogʻliq. Shu tufayli hayottartibi va faoliyatga amal qilishga muhim ahamiyat beriladi (barvaqt uygʻonish, tartib-intizomli boʻlish, koʻp ishlash, toʻgʻri ovqatlanish, xushmuomalalik, salomlashish, tashakkur izhor etish shakllarini qoʻllash). Kattalarga hurmat, boshqa insonni tushunish, umumiy qoidalarga boʻysunish, bagʻrikenglik maʼqullanadi. Bolalarga «oʻlim» tushunchasining mohiyati ochibberiladi, tinchliksevarlik oʻrgatiladi.

Bolalar tarbiyasi jarayoni tarbiyachilar va ota-onalarning yaqin hamkorligi asosida quriladi. Ota-onalarning sport kunlari, kuzatuv kunlari farzandlaridan xabar olishlari, pedagoglar va ota-onalarning bolaning rivojlanishi toʻgʻrisidagi qiziqarli fikrlarini birgalikdagi yozib borishlari, ota-onalar majlislari anʼanaviy hisoblanadi. Koʻpgina maktabgacha taʼlim muassasalari oʻz ishlarida, iqtidor bolaning qobiliyatlari rivojlanishining maksimal darajasi, 6 yoshlik davr esa –uning taqdiri hal etiladigan davr deb hisoblagan, mashhur yapon skripkachisi va pedagogi Sudzukining tajribasiga tayanadilar (“Iqtidorni tarbiyalash tizimi”). Nutq va musiqiy qobiliyatlarning barvaqt rivojlanishi asta-sekin shaxsning yaxlit rivojlanishi tizimiga aylanib boradi, musiqa va ona tili esa – uning asosiy vositalari hisoblanadi. Sudzuki MTMLarining mashhurligidan ota-onalarning farzandlari dunyoga kelishidan 3-4 yil avval bolani qabul qilish toʻgʻrisidagi

arizani berishlari guvohlik berishi mumkin. Bu muassasalarga bolaning hech qanday layoqatlari tekshirilmasdan qabul qiladilar. Tarbiyachilar yosh davrlari turlicha (3,5 yoshdan 5 yoshgacha) bo'lgan bolalar guruhlarini (60 nafargacha bolalar) bilan ishlaydilar. Ularning rollari bola shaxsining mustaqil rivojlanishi uchun muhit yaratishdan iborat.

Bunda xotira, idrok (ko'rish, eshitish, taktil), bolalarning tasviriy faoliyatlarining majmuaviy turlarini rivojlantirish nazarda tutiladi. Bolaga ikki yoshidan boshlab skripka chalish o'rgatiladi, buning uchun "Sudzuki" kompaniyasi to'liq o'lchamining 1/32 qismiga teng bo'lgan kichik skripkalarni ishlab chiqaradi. Mazkur MTMLlarda tarbiya jarayoni insonparvarlik mazmuniga (tabiat, san'atning go'zalligi) va shakliga ega (bolani hech narsaga majburlamaydilar, balki uning uchun rivojlantiruvchi pedagogik muhitni yaratadilar).

Bolalar iqtidorlarini rivojlantirish muammolariga nafaqat pedagoglar va ota-onalar qiziqadilar. Maktabgacha muassasalar tizimining faoliyatiga Barvaqt rivojlanish Assotsiatsiyasi, "Iqtidorlilar ta'limi" tashkiloti ham sezirlarli darajada o'z ta'sirini o'tkazadi. "Soni" firmasining asoschisi Masari Ibukining bolalar qobiliyatlarini tarbiyalash to'g'risidagi mashhur asarlarida keltiriladigan, bola miyasining tuzilishi faol rivojlanadigan ilk uch yoshlik davrida uning idrok etish shaxsiy tajribasi aqliy qobiliyatlari rivojlanishining asosi hisoblanishi, hech bir bola dahyo yoki qoloq bo'lib tug'ilmasligi, har bir bola yaxshi o'qishi mumkinligi – barchasi insonparvar, bolaning imkoniyatlari, moyilliklari va qiziqishlarini inobatga oladigan ta'lim metodiga bog'liqligi to'g'risidagi muallifning fikrlari yapon maktabgacha ta'lim va tarbiya tizimining o'ziga xos xususiyatlarini aniq va yaqqol ifodalaydi.

Adabiyotlar

1. Abdullajonova M., Isaqova M., Zokirova M., Isroiljonov S. Ijtimoiy psixologik treningdan praktikum. – F.: FarDU. 2003. – 68 b.

2. Abdurahimova D. A. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni axloqiy ruhda tarbiyalashda xalq ertaklaridan foydalanish. Ped. fan. nomzodi ... diss. – T., 1998. –165 b.
3. Abduhakimova M.K. Organizatsionna-pedagogicheskie osnovy razvitiya sistema doshkolnogo obrazovaniya v respublike Uzbekistan (1991-2000gg.). TDPU-2004; 174s. Diss. na sois. uchen. step. kan. ped. nauk.
4. Gerbova V. Planirovanie raboty po razvitiyu rechi i oznakomlenie s xudojestvennoy literaturoy //Jurnal «Doshkolnoe vospitanie» - 1999. № 3.,str.: 19
5. Zankov L.V. Obuchenie i razvitie. – M.: Nauka, 1998.– 149 s
6. Meteleva E., Kachmasheva E. Nравstvennoe vospitanie detey mladshego shkolnogo vozrasta s problemami v razvitii // Dopolnitelnoe obrazovanie. - 2003. - №6. - M. - S. 40 - 48.